

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Мазяр Олег Богданович

**Механізм митного контролю в системі забезпечення
економічної безпеки**

освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та страхування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСзчм-21
Мазяр О.Б.

Науковий керівник:
К.е.н., доцент Довбуш А.В.

Чортків – ЗУНУ
2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ.....

1.1. Суть та економічний зміст контролю та оформлення товарів при митному оформленні.....

1.2. Характеристики визначення способів здійснення митного контролю.....

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ.....

2.1. Механізм здійснення митного контролю в рамках забезпечення економічної безпеки країни.....

2.2. Дослідження ефективності митного контролю у контексті забезпечення економічної безпеки країни.....

Висновок до розділу 2.....

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....

3.1. Досвід країн Європи у сфері організації митного контролю.....

3.2. Впровадження досвіду з інших країн у практику митного контролю в Україні.....

Висновок до розділу 3.....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

1.1. Суть та економічний зміст контролю та оформлення товарів при митному оформленні

Важливою складовою економічної безпеки та захисту національних інтересів України є система митного контролю. Ця система відіграє ключову роль у формуванні митної структури країни. Як і податкова система, митна система служить важливим інструментом, який відображає процес становлення кожної держави, враховуючи її фінансову сферу, рівень розвитку економіки та особливості зовнішньої і внутрішньої політики [6, с. 32].

Митний контроль займає значуще місце у загальній ієрархії митної системи, яка представляє собою сукупність тарифних і нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни. Ця система також включає механізм, спрямований на своєчасну та повну сплату митних платежів, відповідальність за порушення митного законодавства, а також регулювання державних органів, відповідальних за виконання політики у сфері державної митної справи [9].

Митному контролю відводиться важливе місце як високоефективному та всеохоплюючому інструменту для захисту національних інтересів держави. Незважаючи на його важливість у реалізації політики у сфері державної митної справи, відсутня єдність у визначенні даної економічної категорії у наукових дослідженнях.

Загалом, місце митного контролю у системі державного фінансового контролю та його структуру можна відобразити так, як показано на рис. 1.1.:

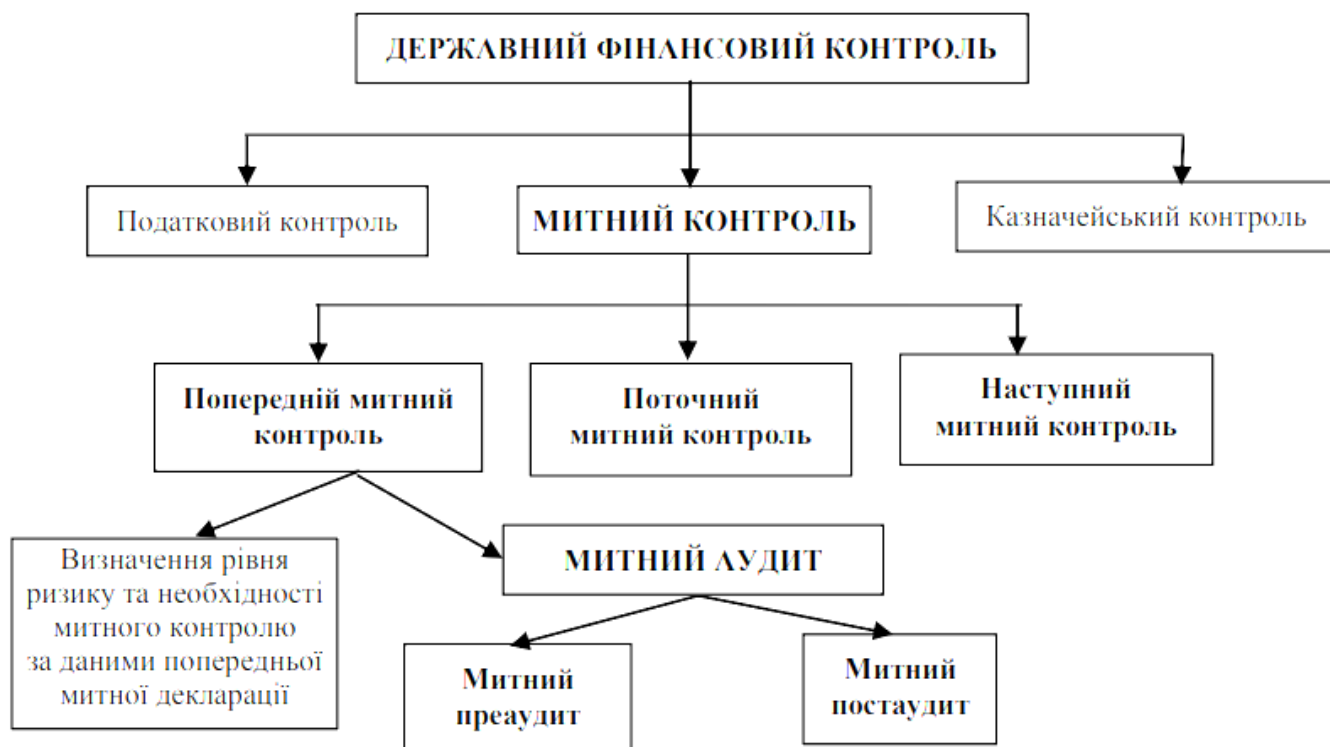

Рис. 1.1. Роль митного контролю в рамках системи державного фінансового нагляду та її організаційна структура

Митний контроль є однією з форм державного фінансового нагляду, яка виконує ряд значущих функцій у контексті фінансової та митної безпеки. Цей контроль здійснюється відповідно до ряду загальних принципів, таких як законність, системність, систематичність, дієвість, економічність, прозорість та гласність.

Поміж них існують і специфічні принципи, що відрізняють митний контроль від інших форм державного контролю. Ці принципи включають в себе вибірковість та мінімізацію митних процедур під час митного оформлення, що базується на методах оцінювання ризиків. До інших специфічних принципів також належать всеохопність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності митним контролем після митного оформлення та принцип безперервності, який передбачає проведення контролю протягом усього періоду господарської діяльності.

Одні автори визначають митний контроль як систему законодавчо встановлених заходів, спрямованих на дотримання митного та податкового законодавства, а також на охорону державної і суспільної безпеки та економічних інтересів. За іншими дефініціями, митний контроль є функцією управління митними операціями підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Митний контроль, як стверджується, полягає в реалізації дій митних органів стосовно товарів, транспортних засобів та осіб, що перетинають митний кордон, з метою гарантування відповідності митним правилам. Цей процес, на наш погляд, є спрямованим на забезпечення відповідності переміщення товарів та осіб через митний кордон нормам митного законодавства.

О. П. Гребельник стверджує: «Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм національних нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку» [6].

О. М. Вакульчик, досліджуючи таку форму митного контролю, як митний постаудит, вказує наступне: «Під час митного постаудиту працівники митних органів опрацьовують величезні масиви інформації, досліджують різні сфери ризику, такі як законослухняність, організаційна структура, товаропотоки тощо. [15]

В. А. Туржанський дотримується думки, що : «Митний контроль повинен забезпечувати комплексне управління усім ланцюгом руху товару при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. [18].

В. В. Козик, Л. А. Пайкова, Я. С. Карп'як, О. Ю. Григор'єв, А. О. Босак вказують, що «Миттний контроль – сукупність заходів, здійснюваних митними органами України з метою забезпечення дотримання законодавства країни про митну справу і міжнародних договорів, укладених державою, контроль за виконанням яких покладено на митні органи» [18].

Узагальнюючи, митний контроль визначається як сукупність заходів, здійснюваних митними органами, з метою забезпечення виконання національних та міжнародних нормативно-правових актів з питань митної справи.

На нашу думку, сукупність заходів представляє собою різноманітні форми та методи митного контролю, які можуть бути застосовані у конкретних обставинах або залишитися невикористаними. У той же час, митний контроль є постійним процесом, який існуватиме так довго, як існує державний економічний кордон і здійснюється зовнішньоекономічна діяльність. Варіанти його видів, форм і методів можуть постійно змінюватися.

За думкою В. М. Голомовзії та Л. А. Панкової, організація митного контролю і митного оформлення є комплексом заходів, які митні органи вживають у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон. Цей комплекс включає створення митної інфраструктури для забезпечення митного контролю і оформлення як у визначених місцях, так і в інших, де можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю [29].

Ми вважаємо, що митне оформлення та митний контроль - це не рівнозначні поняття. Митний контроль включає в себе митне оформлення, а митне оформлення, у свою чергу, включає митне декларування, що буде докладніше розглянуто нижче.

О. В. Годованець вказує, що ланцюжок комплексного контролю за переміщенням товарів через митний кордон включає митний контроль і оцінку ризиків як на етапі митного оформлення, так і після випуску товарів у вільний обіг. Ці елементи становлять постійний процес для забезпечення безпеки, усунення порушень податкового і митного законодавства, уникнення дублювання заходів контролю [3].

Серед різноманітності підходів до визначення сутності митного контролю можна виділити спільну рису - це система або сукупність заходів, спрямованих на запобігання переміщенню товарів через митний кордон з порушенням вимог

митного законодавства. Для конкретизації поняття "митний контроль" можна виділити ознаки його здійснення, включаючи основні (діяльність митних органів через систему контрольно-перевірочних заходів) та допоміжні (мета - виявлення та попередження порушень моралі та митного законодавства; об'єкт - предмети і дії суб'єктів митних відносин). Митний контроль виконується органами ДФС України на різних етапах переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, включаючи митні процедури та контрольно-перевірочні заходи після випуску товарів у вільний обіг. Усі товари, які переміщуються через кордон, підпадають під митний контроль для забезпечення економічних інтересів та безпеки держави, а також для захисту споживачів від контрафактної продукції та унеможливлення митного шахрайства [8].

Митний контроль формує комплекс заходів, в якому невід'ємною частиною є система управління ризиками. Впровадження ризикорієнтованого митного контролю у митну практику дозволило створити систему контролю, яка ґрунтується на позитивному досвіді діяльності митних адміністрацій іноземних країн. Елементи та основні компоненти митного контролю представлені на рис. 1.2.

Рис. 1. 2. Компоненти митного контролю

Митний контроль над переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон громадянами був виділений у окрему підсистему. Його сутність ґрунтується на спрощеннях і звільненнях, залежно від статусу особи, яка переміщує товари, напрямку транспортування та обрання відповідної каналної системи проходження через митний кордон України.

Митні платежі також можуть розглядатися як частина системи митного контролю. Однак, включаючи чи виключаючи окремі елементи, сутність митного контролю залишається незмінною, змінюються лише механізми його реалізації, а також вимоги до якості, ефективності та надійності.

У зв'язку з постійним вдосконаленням діяльності органів, які забезпечують контроль над переміщенням товарів через митний кордон, постають нові вимоги. Це включає реалізацію митного контролю як послуги для суб'єктів ЗЕД, що визначається як відносини, у результаті яких суб'єкту ЗЕД надаються послуги економічного характеру [10].

В контексті цього підходу митний контроль розглядається як нова філософія, де він представляє собою контроль у вигляді сервісу з використанням спеціальних інструментів для підвищення корисності сфери ЗЕД для держави. Це дозволяє визначати митний контроль на всіх етапах його здійснення як контроль у вигляді сервісу за допомогою сучасних контрольних і аналітичних процедур.

Оскільки основний продукт митниць - державна послуга з випуску товарів на митну територію, одиницею вимірювання наданої послуги може бути кількість оформлених документів (декларацій), а характеристиками основної послуги є час надання, вартість та витрати на споживання послуги.

Цей підхід до митного контролю визначається участю України у світових організаціях, які встановлюють вимоги до спрощення і прискорення переміщення товарів через митний кордон, а також забезпечення безпеки міжнародної торгівлі. Головним результатом державної послуги є митне оформлення переміщуваних товарів через митний кордон на платній основі.

Однією з форм цієї послуги є процедура декларування товарів у заявлений митний режим. Розвиток митних адміністрацій і нові принципи та функції митного контролю призвели до виникнення поняття "сервісна митниця". Діяльність сервісних митниць спрямована на надання суб'єктам ЗЕД різноманітних послуг як на платній, так і на безкоштовній основі, таких як оформлення товарів у заявлений митний режим та інші консультаційні та інформаційні послуги.

В результаті функціонування органів ДФС України в митному секторі виявляється дуалізм. З одного боку, митниці виконують свої обов'язки, здійснюючи митний контроль, а з іншого - надають послуги суб'єктам ЗЕД у обмін на інформацію про товари, які перетинають митний кордон.

Це узагальнення підкреслює, що митне оформлення не лише відображає виконання митних формальностей для випуску товарів, передбачених митним законодавством, але також є обов'язковою державною (митною) послугою. Важливу роль у забезпеченні фінансового та регулятивного потенціалу економічних інструментів для захисту національних товаровиробників та інтеграції країни в світовий економічний простір відіграють функціональні компоненти митної системи - митний контроль та митне оформлення товарів.

Ці два поняття нероздільні і є стандартними у митному законодавстві більшості країн. Митне оформлення товарів неможливе без проведення митного контролю, спрямованого на виявлення ознак митних порушень адміністративного та фінансового характеру. Форми митного контролю дозволяють виявляти, попереджувати та усувати порушення, захищаючи інтереси держави та національних товаровиробників [17].

Головна функція митного оформлення полягає в фіксації юридичних дій, пов'язаних із переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон. Митне оформлення є необхідною умовою для включення товарів, що перетинають митний кордон, у внутрішній товарообіг, завдяки наданню їм особливого статусу та застосуванню тарифного і нетарифного регулювання.

Термін "митне оформлення" визначається переважно як юридичний термін, оскільки він відображає процедуру підпорядкування товарів і транспортних засобів обраному митному режиму та завершення цієї процедури. Значущою рисою митного оформлення є діяльність органів ДФС, виражена у виконанні чітко визначених послідовностей дій (процедур), встановлених Митним кодексом, щодо переміщення товарів з метою їх підпорядкування визначеній митній процедурі або завершення цієї процедури.

Товари, які не пройшли митне оформлення, перебувають під митним контролем, тобто постійно перебувають під наглядом митних органів з можливістю проведення різних контрольно-перевірочних заходів для визначення відповідності вимогам законодавства. В науковій літературі іноді зустрічається визначення митного контролю і митного оформлення як етапів митного процесу, що складається з системи заходів, які вживаються під час переміщення товарів через митний кордон. Комплексний підхід до розгляду і аналізу суті митного контролю і митного оформлення сприяє виявленню різноманітних аспектів цих понять. З цієї причини митний контроль і митне оформлення можна розглядати як:

- 1) інститути державної митної справи;
- 2) етапи митного процесу;
- 3) складові елементи державної митної справи;
- 4) сукупність дій і заходів, які здійснюються митними орган.

Митний контроль відрізняється від митного оформлення тим, що він не є процедурою з чіткою послідовністю дій, підпорядкованою формальним процедурним вимогам. Замість цього, це ширший аспект діяльності митних органів, входячи в загальне поняття "державний контроль". Наголошується, що митний контроль завершується лише після повного митного оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення [18].

Ефективність митного контролю, особливо в глобалізованому світі, важко оцінити через використання митних технологій як засобів реалізації стратегічних цілей у сфері державної митної справи. Тому митний контроль

спрямований на комплексний контроль та безпеку міжнародного ланцюга поставки товарів з усуненням непотрібного дублювання контрольних заходів.

Митний контроль реалізується на основі системи аналізу та управління ризиками, втілюючи новітню філософію його здійснення. У глобальному вимірі, основою митного контролю є визнання та узгодження стандартів контролю та управління ризиками, обмін розвідувальними даними, і обмін митними даними в контексті Глобальної інформаційно-розвідувальної стратегії СОТ.

Такий підхід дозволяє зосередити зусилля на реалізації превентивних заходів, які інтегруються у систему управління ризиками під час митного контролю. Превентивні заходи спрямовані на виявлення та вивчення причин недоліків і порушень, з метою попередження правопорушень у сфері державної митної справи, які можуть бути фіскального або нефіскального характеру. Профілактична діяльність включає в себе попередження, запобігання та припинення правопорушень.

Митний контроль найчастіше проявляє профілактичний характер на етапі запобігання порушень, підготовки до них або під час їх вчинення. У цьому контексті його можна розглядати як систему заходів, спрямованих на переконання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо невідворотності покарання за порушення митних і податкових законів. Ці заходи спрямовані на уникнення свідомих протиправних вчинків, оскільки свідомість про можливість перевірки виступає важливим стимулом для дотримання вимог і стандартів, установлених митним законодавством України.

З економічної точки зору, митний контроль є ключовим елементом державної митної системи, який включає митне оформлення товарів. Це юридично обґрунтоване завершення контрольних-перевірочних заходів, проведених органами ДФС України. Визначення митного контролю як складової механізму законного переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон ґрунтується на принципах та стандартах

ризикорієнтованого вибіркового підходу, спрямованого на досягнення стійких надходжень суспільних фінансових ресурсів.

Отже, можна стверджувати, що митний контроль представляє собою економічну категорію, що виступає як вид державного контролю та функціональний компонент митної системи. Він реалізується на етапі переміщення товарів через митний кордон через здійснення митних процедур, які визначають обсяг і форму контрольно-перевірочних заходів для профілактики порушень митного і податкового законодавства України.

Контроль та оформлення товарів при митному оформленні є важливою частиною митного процесу, і вони виконують ряд економічних функцій та мають свій економічний зміст, а саме:

1. Захист економіки та фінансів держави:

- контроль: дозволяє уникнути нелегального ввезення або вивезення товарів, що може призвести до втрати митних зборів та інших податків для державного бюджету.

- оформлення: забезпечує правильне визначення митних обов'язків та забезпечує, що правильні податки та мита будуть сплачені при ввезенні чи вивезенні товарів.

2. Контроль якості та безпеки товарів:

- контроль: гарантує відповідність товарів стандартам якості та безпеки.
- оформлення: забезпечує фіксацію відомостей про товари, включаючи їхню якість та характеристики, що може бути важливим для споживачів та безпеки суспільства.

3. Стимулювання експорту та імпорту:

- контроль: шляхом встановлення різних режимів митного контролю, може сприяти спрощенню митних процедур для підприємств та сприяти розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

- оформлення: надає підприємствам можливість скористатися різними митними режимами, такими як тимчасове ввезення чи експорт, що може полегшити та зробити більш ефективними їхні зовнішньоекономічні операції.

4. Запобігання та боротьба з контрабандою та незаконним обігом товарів:

- контроль: допомагає у виявленні та запобіганні незаконним операціям, таким як контрабанда чи підробка товарів.

- оформлення: шляхом чіткого оформлення документів та перевірок можна уникнути вивезення чи ввезення товарів шляхом обхідних маршрутів.

5. Забезпечення прозорості та відкритості торговельних операцій:

- контроль: створює умови для визначення чесних та прозорих умов торгівлі.

- оформлення: документально фіксує умови та деталі угод, що дозволяє сторонам визначати свої права та обов'язки.

Узагальнюючи, контроль та оформлення товарів при митному оформленні є важливою складовою митної системи, спрямованою на забезпечення безпеки, якості та регулювання зовнішньоекономічних операцій, що впливає на економічний розвиток країни.

1.2. Характеристики визначення способів здійснення митного контролю

Специфіка митного контролю полягає в його застосуванні до всіх осіб, товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що перетинають митний кордон України. Іншими словами, виникнення митного контролю передбачає намір або факт перетину митного кордону.

Враховуючи різні види та форми митного контролю, слід зазначити, що цей контроль може бути проведений у попередньому, поточному чи наступному (післяпроходженні) порядку. Згідно з Митним кодексом України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [43], форми митного контролю не розподіляються в залежності від виду митного контролю, який застосовується. Наприклад, немає відзначень, що можна було б віднести до попереднього митного контролю, який проводиться перед фактичним перетином товарів та транспортних засобів

митного кордону, а саме під час їхнього митного оформлення та подачі митної декларації.

Згідно з пунктом 246.1 статті 246 Митного кодексу України, метою митного оформлення є забезпечення дотримання порядку переміщення товарів та транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також статистичного обліку ввезення, вивезення та транзиту товарів через митну територію України.

Важливо відзначити, що контроль товарів, що перетинають митний кордон, має риси фінансового контролю. Наш погляд полягає в тому, що митний контроль не лише виявляє риси, але є складовою державного фінансового контролю, а отже, і складовою фінансового контролю загалом.

Досліджуючи митний контроль, Р. Б. Шишка розглядає його різні види згідно з різними ознаками, такими як предмет, напрям переміщення, вид транспортного засобу, характер співробітництва митних органів країн-сусідів та кількість перетинів державного кордону [24].

Вважаємо, що загалом можна згодитися з наведеною класифікацією, але необхідно внести деякі уточнення:

1) Митний контроль може бути розділений на кілька типів залежно від об'єкта, а не предмета контролю. Так, митний контроль може бути загальним для товарів і транспортних засобів, або спеціальним, залежно від об'єкта контролю. Оскільки товари та транспортні засоби є об'єктами митного контролю, дотримання митного законодавства під час їх переміщення через державний кордон є предметом контролю.

2) Важливо розрізняти митний контроль за часом проведення: попередній, поточний і наступний. Митний контроль для уникнення порушень митного законодавства розпочинається в момент отримання відповідної митної декларації органом доходів і зборів. Це відбувається до фактичного перетину державного кордону товарами та транспортними засобами, незалежно від їх напрямку. Важливо зауважити, що завершення митного оформлення не означає завершення митного контролю.

Згідно з висловлюванням Ю.Д. Кунєва, існують різні точки зору на взаємозв'язок митного оформлення та митного контролю, зокрема:

- 1) Ці терміни вживаються разом і позначають один процес;
- 2) Це два різних, але взаємозалежних і взаємообумовлених процеси;
- 3) Митний контроль є частиною або процедурою процесу митного оформлення;
- 4) Митне оформлення - це документальне закріплення результатів митного контролю;
- 5) Митне оформлення є частиною або процедурою митного контролю [41].

Отже, митне оформлення є складовою митного контролю, а митне декларування - частиною митного оформлення. Взаємозв'язок між термінами "митний контроль", "митне оформлення" і "митне декларування" можна побачити на рис. 1. 3:

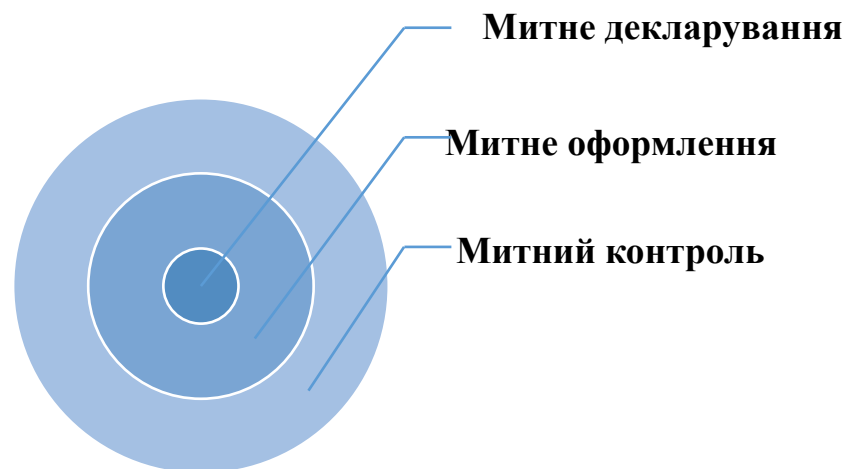

Рис. 1.3. Взаємозв'язок термінів «митний контроль», «митне оформлення» та «митне декларування»

Джерело: складено за даними [43]

Рис. 1.3. показує, що митне декларування та митне оформлення виконуються для здійснення митного контролю, що є його засобами. Важливо відзначити, що при ввезенні товарів та транспортних засобів на митну територію України їх рух починається з прикордонного контролю і

закінчується митним, а в разі вивезення цей процес розпочинається з митного контролю та завершується прикордонним.

У цьому контексті на Рис. 1.4 подано схему проведення попереднього, поточного та наступного митного контролю при ввезенні та вивезенні товарів та транспортних засобів на (з) територію (ї) України. Рис. 1.4 ілюструє послідовність заходів митного контролю в залежності від етапів його виконання. Важливим висновком, який можна зробити з цього рисунку, є те, що поточний митний контроль можна розглядати як послідовність етапів:

- 1) контроль на пункті пропуску через державний кордон;
- 2) контроль у митниці призначення під час імпорту (відправлення при експорті), який здійснюється в процесі митного оформлення товарів та транспортних засобів для визначення відповідного митного режиму.

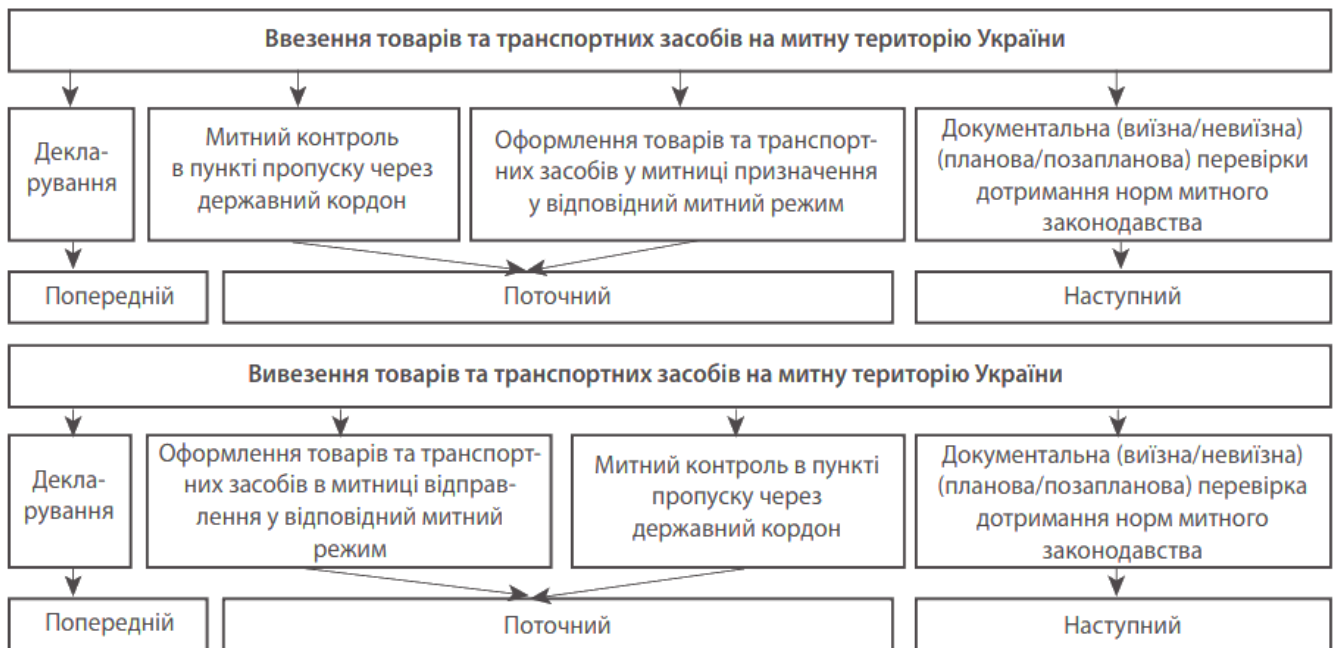

Рис. 1.4. Етапи здійснення митного контролю визначають порядок введення заходів

Джерело: складено за даними [43]

Загалом можна сказати, що поточний митний контроль зачіпає товари та транспортні засоби, які:

- 1) при ввезенні вже перебувають на митній території України, але їхнє використання ще неможливе без відповідних дій митних органів;

2) при вивезенні ще залишаються на митній території України, але їхнє використання вже неможливе без відповідних дій органів митного контролю.

Отже, ефективний попередній митний контроль на етапі декларування є передумовою успішного проведення поточного та наступного митного контролю. Поточний митний контроль, в свою чергу, виступає передумовою для наступного та попереднього, а отже, наступний необхідний для оптимізації попереднього та поточного контролю. Отже, наша пропозиція - групувати норми, визначені у статтях 336 та 356 Митного кодексу України, в залежності від того, коли вони застосовуються, і, відповідно, до якого виду митного контролю вони відносяться. Ми пропонуємо наведений нижче поділ на рисунку 1.5.

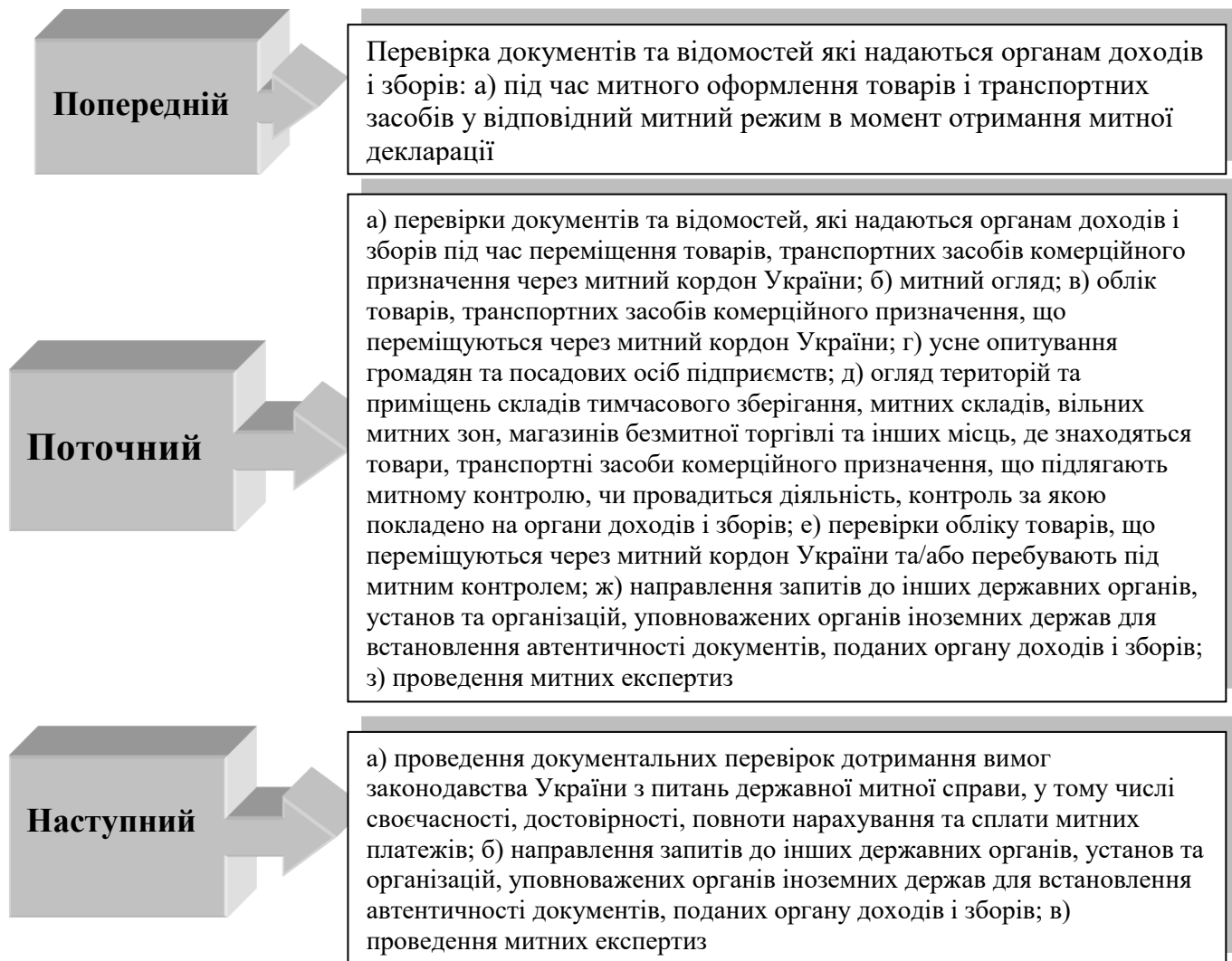

Рис.1.5. Митні перевірки, які включають в себе етапи попереднього, поточного і наступного контролю

Джерело: складено за даними [43].

Згідно з інформацією, представленою на рис. 1.5, варто відзначити, що форми митного контролю, такі як проведення митних експертиз і направлення запитів уповноваженим органам іноземних держав для підтвердження автентичності документів, можуть вважатися заходами як поточного, так і наступного митного контролю, якщо вони здійснюються під час проведення документальних перевірок.

Також, на наш погляд, слід розширити визначення однієї з форм митного контролю, як вказано в ст. 336 Митного кодексу України, додавши слова "і під час митного оформлення товарів і транспортних засобів у відповідний митний режим в момент отримання митної декларації".

Враховуючи розрізнений підхід до форм митного контролю (попередній, поточний і наступний), важливо акцентувати на необхідності включення результатів документальних перевірок до ризикових профілів, які слід оцінювати на етапі митного оформлення товарів і транспортних засобів. Якщо після цих перевірок митні органи нарахували митні платежі та фінансові санкції, це повинно слугувати підставою для посиленого поточного митного контролю, зокрема огляду товарів і транспортних засобів при перетині митного кордону.

З метою зменшення податкового боргу розглянуто можливість обмеження можливості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати зовнішньоекономічні операції, якщо вони мають такий борг. Також важливо врахувати, що передбачено проведення податкової ревізії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності не частіше одного разу на рік.

Насамперед, важливо відзначити, що поділ функцій між митницями і митними постами, які здійснюють попередній і поточний митний контроль, та митним постаудитом, який проводять підрозділи аудиту в складі ГУ ДМСУ та ЦООВПП, може створювати ризики незацікавленості посадових осіб митниць та митних постів в питаннях митного постаудиту. Це, в свою чергу, може призвести до недостатньої уваги до якості митного декларування та митного оформлення під час попереднього та поточного митного контролю.

Отже, існує ризик того, що посадові особи митниць можуть бути зацікавлені переважно в кількісних показниках роботи, тоді як оцінка якості митного декларування та митного оформлення може бути виконана підрозділами аудиту ГУ ДМСУ та ЦООВПП під час митного постаудиту.

Згідно з результатами проведеного дослідження важливо відзначити, що при визначенні видів та форм митного контролю слід враховувати його економічну природу. Митний контроль становить неотдільну частину державного фінансового контролю, тому необхідно чітко визначити попередній, поточний та наступний етапи митного контролю, відповідно до загальних принципів державного фінансового контролю.

Розподіл видів митного контролю за часовими рамками повинен служити основою для визначення відповідальних структурних підрозділів контролюючих органів, що здійснюють цей контроль. Кожному виду контролю має відповідати перелік конкретних форм митного контролю. Важливо розуміти, що митний контроль розпочинається з подання митної декларації для митного оформлення та завершується отриманням довідки (або акта) про документальну перевірку виконання митного законодавства платником мита.

Також слід відзначити, що існуюча структура органів податкового та митного контролю створює ризики порушень законодавства в галузі державної митної справи. З одного боку, уточнення повноважень щодо:

- 1) проведення митного декларування і митного оформлення через митниці та митні пости,

- 2) здійснення митного постаудиту за ГУ ДМСУ та ЦООВПП, зменшує ризик корупційних правопорушень. Однак, одночасно це може знизити зацікавленість працівників митниць та митних постів у результаті митного постаудиту.

За нашим переконанням, виявлення порушень законодавства у сфері державної митної справи під час митного постаудиту повинно стати підставою для визначення ролі працівників митниці та митного посту, які здійснювали

митне декларування та митне оформлення, і обов'язкового притягнення їх до відповідальності.

Висновки до розділу 1

Митний контроль представляє собою специфічний аспект контролю з боку держави у сфері фінансів. Він виконує ряд важливих функцій, пов'язаних із фінансовою та митною безпекою, та реалізується відповідно до основних принципів, таких як законність, системність, систематичність, ефективність, економічність, прозорість та гласність.

Митний контроль виконує основні функції, включаючи контроль якості та безпеки ввезених товарів, забезпечення виконання митних обов'язків та зборів для формування доходів державного бюджету, а також запобігання контрабанді та недозволеним торговельним операціям. Важливою функцією є також полегшення та спрощення міжнародних торговельних операцій шляхом використання сучасних технологій та автоматизованих процедур. Усі ці аспекти сприяють ефективному функціонуванню економічних систем та забезпеченню безпеки національного ринку.

Митний контроль виконує ключову роль у регулюванні міжнародної торгівлі, забезпечуючи фінансовий потік для державного бюджету, контроль якості та безпеки товарів, а також запобігає контрабанді та шахрайству. Він визначає способи обігу товарів, дотримання митних правил та стандартів, сприяючи ефективній та безпечній міжнародній торгівлі.

РОЗДІЛ 2

ДІЮЧА ПРАКТИКА МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Механізм здійснення митного контролю в рамках забезпечення економічної безпеки країни

В умовах сучасного впливу світових фінансових систем на національні економіки роль держави зазнає трансформації. Це призводить до посилення уваги до забезпечення визначеного рівня фінансової безпеки, яку можна розглядати як ключовий елемент здатності уряду країни реалізовувати самостійну фінансову політику відповідно до національних інтересів. Фінансова безпека країни представляє собою складну багаторівневу динамічну систему, яка включає значну кількість підсистем та об'єктів і має здатність до досягнення визначеного стану, незважаючи на негативний вплив зовнішніх та внутрішніх загроз.

Це вимагає розроблення ефективних механізмів для попередження та ліквідації зазначених загроз стабільності. Один із можливих механізмів — державний фінансовий контроль. Наше дослідження фокусується на одній з ключових складових цього механізму — митному контролі, який є складним поєднанням бюджетного, податкового (фіскального) та валютного контролю. Включення цих складових до митного контролю виправдане через:

1) Специфічний об'єктний склад (валютні цінності, податки, митні платежі підпадають під митний контроль);

2) Важливість повного збору податкових та митних платежів до державного бюджету при здійсненні митних операцій суб'єктами господарювання, що є ключовою умовою зміцнення бюджетного потенціалу держави.

Отже, комплексний характер митного контролю дозволяє визначити структуру його механізму як частину системи забезпечення фінансової безпеки держави. Незважаючи на значний обсяг наукового доробку, залишаються малодослідженими питання формування механізму митного контролю для зменшення порушень митного законодавства. Звіт Державної митної служби за 2022 рік свідчить про розширення напрямків виявлених порушень, незважаючи на зростання кількості перевірок у 2020 році порівняно з попередніми роками. Основні види виявлених порушень митного законодавства включають заниження митної вартості товарів, порушення вимог митних режимів, порушення застосування податкових пільг при митному оформленні та інші порушення [13].

Значна кількість виявлених порушень у митній справі негативно впливає на фінансову безпеку держави, тому потрібно шукати способи їх запобігання або зменшення у майбутньому. У загальному розумінні, механізм розглядається як сукупність складових, що взаємодіють для передачі та перетворення руху в системі, забезпечуючи його напрямом.

Поняття економічного механізму у фінансовій літературі не має чіткого визначення. Воно може розглядатися як сукупність управлінських дій, організації процесів, упорядкування системи, форм і методів, спрямованих на досягнення мети функціонування механізму, або вплив елементів системи на інтереси суб'єктів.

У дослідженні державних або місцевих фінансів використовуються "контрольні механізми", що може призвести до сприйняття їх як методів, засобів або інструментів. Проте таке механічне поєднання методів не відображає внутрішнього змісту механізму, який виконує важливі системні функції.

Новий підхід до механізму державного фінансового контролю має ґрунтуватися на процесному підході у поєднанні з використанням сучасних інформаційних технологій. Процесний підхід передбачає формування механізму контролю не лише з огляду на діючі органи управління та контролю,

але й з урахуванням окремих процесів реалізації контрольних дій. Це обґрунтовано, оскільки інформатизація економіки сприятиме впровадженню більш досконалих інструментів, форм і засобів контролю, що врешті-решт допоможе розвивати контрольний механізм в цілому.

У контексті забезпечення фінансової безпеки держави важливо визначити, що механізм митного контролю представляє собою процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в рамках здійснюваної митної політики для забезпечення визначеного рівня фінансової безпеки держави. Це передбачає, що розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки країни повинна ґрунтуватися на впровадженні відповідного механізму усунення та блокування зовнішніх та внутрішніх загроз національній економіці, яким є механізм митного контролю. Цей механізм реалізується через контроль експортно-імпортних операцій, спрямованих на підтримку важливих пріоритетів для України та захист вітчизняних виробників, а також розробку заходів протидії неконтрольованому відпливу національних ресурсів [12].

Ключовими елементами контрольного механізму є суб'єкти та об'єкти митного контролю. Серед суб'єктів можна виділити органи державної влади, які мають відповідні контрольні повноваження і спрямовані на управлінське прийняття рішень з реалізації митної політики. До них відносяться Державна митна служба, Державна податкова служба та митниці. Суб'єкти митного контролю можна поділити на ті, які відповідають за формування державної митної політики, такі як Верховна Рада України, Президент України та Кабінет міністрів України, та ті, які відповідають за її реалізацію, такі як Кабінет Міністрів України та Міністерство економіки.

Важливим є також підхід до визначення суб'єктів митного контролю, орієнтований на дворівневу систему організації митної справи в країні. На першому рівні знаходяться Верховна Рада України, Президент України, Кабінет міністрів України та міністерства, комітети та відомства, які визначають державну митну політику. Другий рівень включає блоки, що формують

структуру Державної митної служби, такі як функціональні управління, регіональні митниці та митниці прямого підпорядкування, включаючи митні пости.

А. Гуд, не відкидаючи використання дворівневої системи контрольних органів у митній справі, розрізняє їх наступним чином [31]:

1) Органи митного контролю, які непосредньо виконують цю функцію, такі як Державна митна служба та митниці Державної фіскальної служби. Ці органи здійснюють контроль шляхом надання дозволів на перетинання митного кордону.

2) Органи, які здійснюють митний контроль опосередковано, надаючи дозвіл на здійснення митних операцій, такі як Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (тепер – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства), Державна служба експортного контролю, Міністерство охорони здоров'я України, Національний банк України та інші [39].

Звертають на себе увагу підходи, які дозволяють створити перелік суб'єктів митного контролю з урахуванням функцій митних органів [2; 7; 9; 11; 12; 17; 21]. У контексті забезпечення фінансової безпеки, в межах фіскальної функції, П. Пашко розглядає виконання валютного, грошово-вексельного та умовно-гарантійного контролю [31-34]. Зазначається, що фіскальна функція часто доповнюється регулюючою, оскільки доходи від сплати податків безпосередньо впливають на фінансові інтереси суб'єктів господарювання [31].

При вивченні питань суб'єктного складу механізму митного контролю В.М. Гаращук пов'язує їх з основними функціями, зокрема: збір мита та інших митних платежів; захист зовнішніх та внутрішніх економічних інтересів держави та національних виробників; реалізація та забезпечення законності та дисципліни в митних правовідносинах; запобігання та припинення порушень митних правил, застосування правових санкцій щодо правопорушників; розробка і впровадження (спільно з іншими компетентними органами) механізму зовнішньої та внутрішньої економічної політики [4, 5]. За таким

трактуванням можна виділити функції суб'єктів митного контролю, такі як фіскальна або мобілізуюча, захисна, превентивна (профілактична) та правоохоронна.

Механізм здійснення митного контролю в рамках забезпечення економічної безпеки країни включає кілька ключових етапів та аспектів:

1. Стратегічне планування:

- Розробка стратегічних цілей та завдань митного контролю відповідно до економічних викликів та загроз.
- Визначення пріоритетів у контролі за певними видами товарів, територіями чи суб'єктами господарювання.

2. Регулювання та законодавство:

- Впровадження ефективного митного законодавства та правил, які відповідають потребам економічної безпеки.
- Постійне оновлення нормативно-правової бази для адаптації до змін у світовій торгівлі та виявлення нових загроз.

3. Технологічні інновації та автоматизація:

- Використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації митних процедур та обміну даними.
- Розробка електронних систем, які дозволяють швидше та ефективніше проводити митний контроль.

4. Ризик-аналіз та інтелектуальна аналітика:

- Застосування методів ризик-аналізу для визначення об'єктів, що потребують докладного контролю.
- Використання інтелектуальних систем для аналізу великих обсягів даних та виявлення недоліків або аномалій.

5. Міжнародне співробітництво:

- Взаємодія з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та координації митних заходів.
- Участь в міжнародних програмах та стандартизація процедур для покращення міжнародної економічної безпеки.

6. Навчання та розвиток персоналу:

- Підготовка та підвищення кваліфікації митників для ефективного впровадження сучасних методів контролю.
- Створення системи постійного професійного розвитку для пристосування до нових технологічних та стратегічних викликів.

7. Аудит та моніторинг ефективності:

- Проведення регулярних аудитів та перевірок ефективності системи митного контролю.
- Здійснення постійного моніторингу заходів та внесення коректив відповідно до змін у внутрішній та зовнішній ситуації.

Цей механізм взаємодіє та співпрацює для забезпечення ефективного митного контролю, спрямованого на забезпечення економічної безпеки країни.

2.2. Дослідження ефективності митного контролю у контексті забезпечення економічної безпеки країни

Структура органів податкового та митного контролю може варіюватися в залежності від конкретної країни. Розглянемо загальні елементи структури в Україні:

Податковий контроль:

1. Державна податкова служба (ДПС): головний орган податкового управління; здійснює контроль за сплатою податків та зборів, здійснює податкові перевірки та аудиту платників податків.

2. Податкові інспекції: розташовані на різних рівнях адміністративно-територіального устрою (обласні, районні, міські); займаються веденням обліку платників податків, збиранням та аналізом податкової інформації.

3. Спеціалізовані служби: податкова поліція: відповідальна за розслідування злочинів у сфері податкового законодавства.

Митний контроль:

1. Державна митна служба (ДМС): головний орган, що відповідає за реалізацію державної митної політики; забезпечує митний контроль на кордонах та в міжнародних митних пунктах.

2. Митниці та відділи митниць:

Обласні митниці:

основні митниці на регіональному рівні; міські митниці: здійснюють митний контроль у містах та інших населених пунктах.

спеціалізовані митниці: займаються обробкою конкретних видів товарів чи операцій.

3. Митні підрозділи:

Митний офіс з контролю за транзитними вантажами: спеціалізований орган, що забезпечує контроль за транзитними перевезеннями.

4. Митний аудит:

Державна митна аудиторська служба: відповідальна за проведення митних аудитів та перевірок.

Систематично проведено комплексний аналіз зовнішньоекономічних операцій та товаропотоків для виявлення та усунення можливих порушень законодавства України. Організовано моніторинг митного оформлення окремих операцій з ввезення товарів в Україну, у тому числі перевірку законності надання відстрочень зі сплати митних платежів, дотримання вимог митного режиму тимчасового ввезення з умовно-частковим звільненням від сплати митних платежів та правомірність отримання пільг при імпорті товарів. Зафіксовано 28 можливих фактів порушень, пов'язаних із несплатою або неповною сплатою митних платежів на суму 17 млн 550 тис. грн. Інформацію про ці факти передано митницям.

Внаслідок здійснених заходів було додатково сплачено митних платежів та штрафних санкцій на суму 14 млн 281 тис. грн, зокрема 11 млн 704 тис. грн за відстрочення без підстав, 1 млн 689 тис. грн для дотримання вимог митного режиму тимчасового ввезення з умовно-частковим звільненням, 675 тис. грн за надання безпідставних пільг при митному оформленні та 213 тис. грн,

сплачених додатково при здійсненні заходів з правильності визначення митної вартості. За виявленими порушеннями складено протокол про порушення митних правил за частиною першою статті 483 Митного кодексу України та два протоколи за частиною четвертою статті 480 Митного кодексу України. Також проведено перегляд та актуалізацію форм звітності спеціальної митної статистики відповідно до потреб сучасності, та розроблено методичні рекомендації для їх впровадження, які були передані митницям листом від Держмитслужби [25-28].

Таблиця 2.1.

Щодо автоматизації процесів передання Реєстру податкових повідомлень-рішень Держмитслужби до Державної податкової служби України

Реєстр податкових повідомлень рішень Держмитслужб	Обмін інформацією з Державною податковою службою України для стягнення податкового боргу
Департаментом митного контролю та обліку осіб спільно з Командою підтримки реформ при Держмитслужбі розроблено технічні вимоги до «Реєстру податкових повідомлень-рішень»	Протягом 2022 року Департаментом митного аудиту та обліку осіб спільно з Департаментом цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації проведено низку зустрічей з представниками ДПС з метою напрацювання механізмів автоматичного обміну інформацією про податкові борги платників податків з митних платежів для здійснення ДПС заходів щодо стягнення такого боргу
Департаментом цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації розроблено відповідний програмний продукт	
Проведено тестування системи зацікавленими структурними підрозділами та митницями	Опрацьовано проект протоколу № 3 про структури та формати, строк передачі даних стосовно податкових повідомлень-рішень, прийнятих митними органами для здійснення ДПС заходів щодо стягнення податкового боргу, який неодноразово протягом 2022 року направлявся до ДПС (останній лист від 21.12.2022 № 08-5/23-01/8.16/7672)
Реєстр податкових повідомлень-рішень введено в дослідну експлуатацію та розпочато наповнення достовірними даними з метою передання інформації до Державної податкової служби для стягнення податкового боргу	

У 2022 році взаємодія України з міжнародними організаціями та програмами у напрямку розвитку митного контролю могла б включати ряд ініціатив та заходів, спрямованих на підвищення ефективності та оптимізацію

митних процедур. Нижче наведено можливі аспекти взаємодії національних митних органів України з міжнародними структурами у цьому контексті:

1. Європейська Унія (ЄС) та Митний союз:

- Залучення до обміну досвідом та кращими практиками у сфері митного контролю та оформлення.
- Участь у робочих групах, спрямованих на гармонізацію митного законодавства та стандартів.

2. Світова митна організація (WCO):

- Активна участь у розробці та впровадженні нових стандартів та ініціатив, які сприяють спрощенню та оптимізації митних процедур.
- Участь у програмах з підвищення кваліфікації митних службовців.

3. Світовий банк:

- Залучення фінансової підтримки для впровадження нових технологій та інновацій у митний контроль.
- Реалізація проектів з підвищення прозорості та зменшення корупційних ризиків у митному секторі.

4. Міжнародний валютний фонд (МВФ):

- Участь у програмах економічної стабільності та реформ, що можуть включати покращення митних процедур.

5. Євразійський економічний союз (ЄАЕС):

- Співпраця у напрямку гармонізації митного законодавства між країнами-членами.
- Розробка спільних підходів до митного контролю для полегшення торгівлі в регіоні.

6. Програми розвитку ООН:

- Участь у проектах з підтримки сталого економічного розвитку та реформ у митному секторі.

7. Інші багатосторонні та більш специфічні ініціативи:

- Взаємодія з іншими міжнародними організаціями та ініціативами, які можуть вносити свій внесок у розвиток митного контролю, наприклад, Ініціатива з торгівлі та митного управління.

Зазначимо, що успішна реалізація таких заходів передбачає активну позицію та взаємодію національних митних органів з представниками відповідних міжнародних структур та програм. Також важливо враховувати національні призначення та стратегії розвитку, щоб забезпечити взаємодію, яка відповідає конкретним потребам та завданням України в галузі митного контролю.

Таблиця 2.2.

Взаємодія з міжнародними організаціями (програмами) у напрямку розвитку митного контролю в 2022 році

EU4PFM	TAIEX	TWINNING	Казначейство США
Напрацьовано план роботи на IV квартал 2022 – 2023 року Організовано проведення семінару з метою набуття практичного досвіду побудови системи управління ризикам для відбору підприємств до перевірок Організовано експертний перегляд підготовлених методичних рекомендацій щодо проведення документальних перевірок з різних напрямів та надано відповідні висновки	Надано до Департаменту міжнародної взаємодії проєктної пропозиції щодо організації поїздки до країни ЄС з метою ознайомлення з процесами проведення пост-митного контролю та митного аудиту в країнах ЄС, найкращих світових практик та отримання практичних навичок	Надано до Департаменту міжнародної взаємодії проєктні пропозиції щодо надання матеріально-технічної допомоги у частині навчання англійської мови посадових осіб Держмитслужби	Надано пропозиції на отримання технічної допомоги у проведенні практичних семінарів з отримання досвіду провідних країн, а саме за такими напрямками: удосконалення системи управління ризиками при плануванні проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи стягнення митних платежів у разі несплати або неповної сплати митних платежів у визначений законодавством строк

У період січень-лютий 2022 року підрозділи митного аудиту митниць провели 188 документальних перевірок підприємств, що призвело до визначення грошових зобов'язань з оплати митних платежів на суму 147,44 млн гривень.

Однак, внаслідок прийняття Закону України від 24 березня 2022 року № 2142-IX, документальні перевірки були призупинені, що спричинило перенаправлення уваги на роз'яснювальну роботу, консультації та кампанії добровільної сплати митних платежів. За весь 2022 рік підрозділи митного аудиту перерахували до держбюджету 56,4 млн гривень, включаючи 13,2 млн гривень внаслідок документальних перевірок та 43,2 млн гривень у результаті роз'яснювальної роботи для усунення порушень [25-28].

На кінець 2022 року виявлено 1 618 матеріалів із знаками порушення митного законодавства, загальна сума недоборів митних платежів становить 923,76 млн гривень, з яких 61% стосуються порушень, отриманих від уповноважених органів іноземних держав. Напрямки порушень включають непідтвердження преференційного походження імпортованих товарів (75%), непідтвердження вартості імпортованих товарів (24%) та інші порушення (1%). Здійснювалася аналітична складова, включаючи аналіз статистичних даних, відбір митних декларацій та направлення доручень до митниць для поглибленого аналізу у різних напрямках, в результаті чого було надіслано 96 листів-доручень для проведення контрольних-перевірочних заходів [26].

Загалом, важливим етапом виконання завдань була участь у слуханнях керівників митниць у вересні 2022 року, під час яких були представлені результати роботи та складені відповідні протоколи. З метою оптимізації процесів пост-митного контролю в рамках Програми ЄС щодо підтримки управління державними фінансами (EU4PFM) 17 листопада 2022 року було внесено пропозиції щодо впровадження ряду контрольних процедур для надання методологічної підтримки митницям під час експлуатації модуля «Реєстр податкових повідомлень-рішень» у Єдиній автоматизованій інформаційній системі. Цей модуль впроваджується Держмитслужбою як

інструмент автоматизованої передачі даних податковому органу з метою прийняття заходів щодо врегулювання податкового боргу.

Висновок до розділу 2

У контексті забезпечення фінансової безпеки держави важливо визначити, що механізм митного контролю представляє собою процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в рамках здійснюваної митної політики для забезпечення визначеного рівня фінансової безпеки держави. Це передбачає, що розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки країни повинна ґрунтуватися на впровадженні відповідного механізму усунення та блокування зовнішніх та внутрішніх загроз національній економіці, яким є механізм митного контролю.

Дослідження митного контролю у контексті забезпечення економічної безпеки країни спрямоване на визначення ефективних стратегій та заходів, сприяючих запобіганню економічним ризикам та забезпеченню стійкості національної економіки через оптимізацію митних процедур та протидію недобросовісним практикам.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Досвід країн Європи у сфері організації митного контролю

Стратегічний курс України до Європейського Союзу підносить питання про вдосконалення механізмів, спрямованих на успішне впровадження державної митної політики. Ця політика спрямована на створення сприятливих умов для збільшення обсягів зовнішньоекономічної діяльності та підвищення її ефективності. Також акцентується на спрощенні митних процедур та формальностей, пов'язаних із митним контролем товарів та транспортних засобів, що перетинають митний кордон.

Активізація інтеграції України до світового економічного простору стикається з рядом проблем у регулюванні та контролі зовнішньоекономічних відносин. Ці проблеми вимагають негайного вирішення. Розвиток механізмів митного контролю має на меті посилення ролі та ефективності державних владних інституцій, досягнення міжнародного рівня захисту соціально-економічної справедливості в бізнес-середовищі та захист фінансових та зовнішньоекономічних інтересів держави.

У період з кінця XX до початку XXI століття відбувалися глибокі та багатосторонні глобалізаційні процеси. Це призвело до появи нових викликів для безпеки та стабільності як на міжнародному, так і національному рівнях. Підсилення глобалізаційних трансформацій вимагає перегляду концептуальних положень стратегій економічного розвитку країн і адаптації їх до нових реалій. Механізм забезпечення митної безпеки можна визначити як сукупність взаємопов'язаних інституційних, організаційних, правових та координаційних методів для виявлення, прогнозування, запобігання та нейтралізації ризиків та загроз у сфері митного контролю.

Митний контроль визначається як система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання вимог податкового і митного законодавства, охорони державної та суспільної безпеки, економічних інтересів. Це також включає в себе заходи для виявлення та запобігання протиправним діям фізичних осіб та суб'єктів господарювання. Митний контроль виступає як інструмент реалізації державної митної справи та сприяє підвищенню не лише митної, але й національної безпеки.

Митний союз ЄС виступає як ключовий фактор у розвитку митних систем європейських країн. Створення єдиного митного простору в Європі призвело до ліквідації внутрішніх митних бар'єрів та сприяло вільній торгівлі між країнами ЄС [19].

Загалом, Митний союз ЄС можна охарактеризувати як угоду про створення єдиного економічного простору, де європейські країни знімають будь-які митні платежі між собою, однак зобов'язуються застосовувати єдиний митний тариф до країн, що розвиваються. Країни ЄС приєдналися до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у 1973 році в м. Кіото (певні положення переглянуті в 2006 році), яка є міжнародно-правовим актом у сфері митниці, регулюючи практично всі аспекти митних відносин.

Кіотська конвенція є основою для створення механізму митного регулювання та уніфікації митного законодавства країн, які прагнуть до розвитку міжнародної торгівлі. Її положення визначаються як базові імперативи, включаючи десять принципів щодо митного контролю, якими найбільш розвинені країни світу керуються протягом десятиліть:

- 1) Всі товари, включаючи транспортні засоби, підлягають митному контролю при ввезенні або вивезенні на митну територію, незалежно від наявності мит і податків.

- 2) Митний контроль обмежується необхідним мінімумом для забезпечення дотримання митного законодавства.

3) Застосовується система управління ризиками при застосуванні митного контролю.

4) Митна служба використовує аналіз ризиків для визначення осіб та товарів, які підлягають перевірці, і ступеня такої перевірки.

5) Для підтримки системи управління ризиками застосовується стратегія на основі засобів оцінювання ймовірності недотримання законодавства.

6) Система митного контролю передбачає застосування методів аудиту.

7) Митна служба прагне до співпраці з іншими митними службами та укладення угод про взаємну допомогу для вдосконалення митного контролю.

8) Митна служба розвиває співпрацю з учасниками зовнішньої торгівлі та укладає меморандуми про взаєморозуміння для вдосконалення митного контролю.

9) Митна служба використовує інформаційні технології та засоби електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю, наскільки це можливо.

10) Митна служба оцінює системи електронних комунікацій учасників зовнішньої торгівлі, якщо вони впливають на проведення митних операцій, для забезпечення їхньої відповідності вимогам митної служби.

Поступова переосмислення пріоритетів при проведенні митного контролю викликало потребу в перегляді європейського законодавства у галузі митної справи. У травні 2016 року ступив у дію новий Митний кодекс ЄС (Union Customs Code) (далі – Кодекс-2016 ЄС), спрямований на спрощення митних норм і процедур, що діяли в Європі протягом понад 20 років. Цей Кодекс модернізує митні правила, враховуючи розвиток електронних систем обміну інформацією та відповідного обладнання. Однією з ключових мет цього нового правового акта було спрощення процесу переміщення товарів через митні кордони ЄС для збільшення швидкості торговельних потоків, підвищення конкурентоспроможності європейських підприємств та забезпечення кращого захисту економічних інтересів країн-членів ЄС [19].

Відповідно до положень частини 1 статті 46 розділу 7 «Контроль товарів» оновленого Митного кодексу ЄС визначено, що «...митні органи можуть здійснювати будь-які процедури контролю, які вони вважають за необхідні». Митний контроль може, наприклад, включати в себе вивчення товарів, забір зразків для підтвердження точності та повноти інформації в декларації або повідомленні про наявність, перевірку автентичності, точності та дійсності документів, аналіз рахунків суб'єктів господарювання та інших записів, інспекцію транспортних засобів, перевірку багажу та інших громадянами або суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів, а також проведення інших аналогічних дій [21].

Важливим аспектом оновленого Митного кодексу ЄС є визначення того, що митний контроль, крім випадкових перевірок, має базуватися на аналізі ризиків, виконуваному за допомогою електронної обробки даних. Цей аналіз має на меті ідентифікацію та оцінку ризиків, а також розробку необхідних контрзаходів на основі критеріїв, визначених на національному, міжнародному в межах ЄС та, де можливо, міжнародному рівні. У контексті цього, визначено, що митний контроль реалізується в рамках спільного підходу до управління ризиками, який базується на обміні інформацією про результати аналізу ризиків між митними органами, а також встановленні спільних критеріїв та стандартів ризику й контрольних заходів, а також області пріоритетного контролю.

Статтею 48 оновленого Митного кодексу ЄС регламентується проведення пост-реліз контролю, що замінило поняття пост-митного контролю, що широко вживалося в практиці ЄС. Хоча положення Кодексу-2016 ЄС набули чинності, технічні системи для їх реалізації будуть впроваджені протягом транзитного періоду [19].

Для цього була розроблена відповідна робоча програма (Union Customs Code Work Programme), яка має на меті досягнення трьох основних цілей:

1. Визначення проєктів та електронних систем з метою:

- гармонізації обміну інформацією на основі внутрішньо прийнятих моделей даних і форматів повідомлень;

- реінжинірингу митних та пов'язаних процесів для підвищення ефективності, однаковості застосування та зменшення витрат економічних агентів на виконання законодавства;

- надання економічним операторам широкого спектру електронних митних послуг для взаємодії з митними органами будь-якої країни-члена ЄС на однакових умовах.

2. Встановлення обширного плану впровадження ІТ-систем для правильного застосування Кодексу-2016 ЄС.

3. Визначення періодів, протягом яких застосовуватимуться перехідні правила до впровадження нових або модернізованих систем.

Для реалізації змін, передбачених у Кодексі-2016 ЄС, протягом транзитного періоду планується впровадження електронних систем та сервісів, таких як Реєстраційна система експорту (REX), Обов'язкова тарифна інформація (BTI), Система прийняття митних рішень (CDS), Єдина система управління користувачами та цифровий підпис (UUM&DS), та Оновлення уповноважених економічних операторів (AEO) тощо.

Ці електронні системи спрямовані на покращення якості діяльності митних органів в ЄС, зокрема, на підвищення ефективності митного контролю, його превентивної складової та зменшення митних ризиків.

Таким чином, можна зазначити, що сучасним імперативом реалізації митного контролю є розбудова новітньої митної ІТ-інфраструктури, без якої ефективність контролю значно знижується. В країнах ЄС ставиться завдання балансу між контрольною складовою та максимально можливим спрощенням митних процедур для полегшення діяльності бізнесу. Митні органи частіше застосовують митний постаудит для спрощення міжнародної торгівлі, скорочення тривалості митних формальностей та забезпечення відповідності митному законодавству. Митний постаудит включає контроль імпорту після випуску товарів у вільний обіг, перевірку пільгових режимів, аудит управління операторів та попередню перевірку економічних операторів. Принципи та стандарти ЄС у галузі митної справи відображені в Митних прототипах.

Ці прототипи представляють собою комплекс заходів практичного характеру, розроблених експертами з митної справи країн Європейського Союзу. Вони призначені для використання як стандарти країнами-членами ЄС. Згідно з цими прототипами, проводиться аналіз діяльності національних митних адміністрацій, і на основі результатів вносяться необхідні зміни в стратегію країн. Однією з таких країн-членів Європейського Союзу, де, подібно до України, існує єдиний державний орган, відповідальний за адміністрування податків, зборів, митних платежів та обов'язкових соціальних внесків, є Республіка Ірландія.

Україна має Державну фіскальну службу для контролю за сплатою податків і митних платежів, тоді як в Ірландії ця функція належить Відомству доходів Ірландії. Один із видів аудиту платників податків в цих країнах - це документальні перевірки, які здійснюються протягом трьох років з дати подання митної декларації з ініціативи контролюючих органів.

В Ірландії проводяться різні види митного контролю, такі як комплексні аудити, тематичні перевірки та аудит за окремими напрямками. Ці практики, зокрема неаудиторське втручання, можуть бути цікавими для впровадження в Україні. Зазначається, що в Болгарії митна служба є самостійним відомством, а її Центральне митне управління включає спеціалізований підрозділ, який займається розробкою та впровадженням методичних рекомендацій з митного аудиту для дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вимог митного та акцизного законодавства.

З метою підтвердження достовірності митної декларації, митні органи Болгарії мають право проводити наступний контроль комерційних документів і даних про операції з імпорту та експорту задекларованих товарів після їх випуску у вільний обіг. Цей контроль може бути виїзним або невиїзним і здійснюється посадовими особами регіональних митних органів. Об'єктом митного контролю є товари, дані складського обліку, бухгалтерські книги та інші документи підприємства, яке перевіряється. Термін проведення перевірки не може перевищувати двох місяців, але, за необхідності, його можна

продовжити, але не більше, ніж на чотири місяці за спеціальним наказом органу, що призначив перевірку.

Згідно із законодавством Болгарії, посадові особи підприємства, яке перевіряється, повинні створювати сприятливі умови для проведення митного контролю. Загалом, процедура проведення перевірки, порядок надання документів для її здійснення та порядок оформлення результатів перевірки в Болгарії схожі на процедури документальних перевірок, визначених Митною кодифікацією України. Однак є різниці в строках складання та підписання підсумкових документів, які трошки відрізняються [46].

Цікавим для дослідників є досвід організації митного контролю та процедура автоматизованої обробки й аналізу інформації за допомогою системи аналізу ризиків RIKO в Німеччині. Система RIKO – це автоматизована інформаційна система, яка використовується виключно Центральним бюро аналізу ризиків Головного митного управління Німеччини (ZORA). Вона забезпечує інформаційну підтримку на всіх етапах роботи: від аналізу вхідної інформації та створення профілів ризику до аналізу кінцевих результатів і їх впровадження. Система RIKO також надає можливість обробки вхідних документів (листів) та контролю за їх виконанням, містить повну інформацію за профілями ризику у текстовому форматі (у форматах Word і Excel). З використанням інформації з бази даних системи "Атлас" система RIKO дозволяє контролювати ефективність використання профілів ризику в розрізі митниць і виконання рекомендацій стосовно додаткових заходів контролю [52].

Досвід країн Європи у сфері організації митного контролю визначається сучасними тенденціями та стратегіями, спрямованими на полегшення міжнародної торгівлі, забезпечення безпеки та ефективності митних процедур. Основні напрямки цього досвіду включають:

1. Електронізація та автоматизація:

- країни Європи активно використовують сучасні інформаційні технології для електронізації митних процедур. Впровадження електронних

систем дозволяє прискорити обробку документації та спростити взаємодію з учасниками міжнародної торгівлі.

2. Єдиний інформаційний простір:

- держави Європи вдосконалюють свої інформаційні системи з метою створення єдиного інформаційного простору для обміну даними між різними адміністративними органами та учасниками торгівлі. Це сприяє координації та ефективності митних процедур.

3. Ризик-орієнтований підхід:

- багато країн використовують аналіз ризиків для визначення об'єктів, які потребують більш детального митного контролю. Це дозволяє використовувати ресурси ефективно та спрощує перетин кордону для надійних учасників торгівлі.

4. Співпраця з іншими країнами:

- європейські країни активно залучаються до міжнародного співробітництва в сфері митного контролю. Це включає обмін інформацією, впровадження єдиної митної декларації та вдосконалення стандартів та процедур.

5. Запровадження спрощених процедур:

- деякі країни впроваджують спрощені митні процедури для надійних та сертифікованих учасників торгівлі, що допомагає полегшити та прискорити обіг товарів.

6. Митний аудит та контроль:

- багато країн надають великий акцент на проведення митних аудитів та контролю, спрямованих на виявлення порушень та запобігання недобросовісним діям.

7. Інтеграція з іншими економічними процесами:

- розвиток єдиного ринку Європейського Союзу (ЄС) стимулює інтеграцію митних процедур з іншими економічними процесами, що сприяє забезпеченню економічної безпеки в цілому.

Цей досвід свідчить про стратегічне підхід до митного контролю, що спрямований на забезпечення ефективності та безпеки в умовах зростаючої міжнародної торгівлі.

3.2. Впровадження досвіду з інших країн у практику митного контролю в Україні

Процес глобалізації, як засіб прискорення світового господарства, визначає пріоритети для подальшого розвитку транскордонної співпраці та торгівлі. Бажання України вступити до європейської спільноти є додатковим стимулом для соціально-економічних змін, при цьому міжнародне співробітництво в галузі державної митної справи відіграє ключову роль.

Націлення України на євроінтеграційні процеси та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності стає актуальним завданням в контексті розвитку вітчизняної економіки. Важливу роль в цьому виконує ефективне здійснення митного контролю, особливо в умовах динаміки цифрової трансформації.

Органи Державної митної служби України повинні імплементувати кращі світові практики в галузі митного оформлення та контролю, а також управління митними ризиками. Проведення наукового дослідження ефективності митного контролю визначається рядом аспектів. По-перше, необхідно дослідити практичний досвід здійснення митного контролю в інших країнах в контексті цифровізації та глобального співробітництва. По-друге, акцентувати увагу на потенціалі митного контролю у протидії фіскальному порушенню та контрабанді. По-третє, системність факторів митного контролю, таких як технічні, технологічні, інформаційні, сервісні, кадрові, інноваційні, повинна трансформуватися у фіскальні та соціальні ефекти [51].

Митний контроль визначається як ключове завдання для митних органів кожної країни, оскільки економічна та фіскальна безпека держави надто залежить від його ефективності. Використання інформаційних технологій

визначається як основа сучасних процедур митного контролю, що відповідає новим завданням у спрощенні митних процедур та створенні ефективних електронних інформаційних систем у контексті глобалізації. Таким чином, провідні митні адміністрації в різних країнах активно переходять на електронні технології, зокрема, шляхом участі в структурі "Електронна митниця" (e-Customs), що передбачає просте та безпаперове середовище функціонування митних адміністрацій та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Європейському союзі.

Сучасна стратегія реалізації митної політики країни в напрямі спрощення процедур для міжнародних товарних потоків визначила ключовий принцип митного контролю – принцип вибіркової. Це означає, що повний обсяг контролю, тобто перевірка всіх товарів, не є необхідним. Цей принцип ґрунтується на "демократичному та альтернативному підґрунті" і відповідає основним положенням Кіотської конвенції. Форма митного контролю обирається на основі результатів аналізу та управління ризиками за допомогою автоматизованої системи, що оцінює електронну копію митної декларації в автоматизованому режимі.

У контексті зростання міжнародних торговельних відносин державні митні органи практично кожної країни повинні знаходити баланс між ефективною системою митного контролю та здатністю оперативно реагувати на потенційно небезпечні ситуації під час митного оформлення. Євроінтеграційні процеси в Україні надають притиск для переосмислення внутрішньої системи митного контролю, спрямованого на його цифрову трансформацію, спрощення та гармонізацію.

Аналізуючи основні аспекти роботи митних органів Литви, можна зазначити, що вони відповідають Стратегії розвитку литовської митниці на визначений період (зокрема на 2018–2022 рр.). Місія литовської митниці полягає в створенні та підтриманні законної, безпечної, чесної та неперервної міжнародної торгівлі, забезпеченні надійного захисту суспільства, ринку, навколишнього середовища, а також фінансових інтересів Литовської

Республіки та ЄС у сфері міжнародної торгівлі. Це включає в себе впровадження митної політики ЄС, партнерської торгівлі та інших спільних політик Союзу, пов'язаних із зовнішньою торгівлею [52].

Митні установи Литви приділяють увагу цінностям, таким як повага до кожної особи (фізичної та юридичної) і держави, професіоналізм та партнерство. Одночасно довгострокові стратегічні цілі литовської митниці включають оптимальну реалізацію митних процедур, боротьбу з незаконною міжнародною торгівлею, контрабандою, митними порушеннями та загрозами національній і міжнародній безпеці. Під час контролю міжнародної торгівлі в межах ЄС, митниця Литви сприяє чесній та відкритій торгівлі, захисту внутрішнього ринку Литви, безпеці усього ланцюга постачання та активно співпрацює з іншими органами влади [4].

Митно-прикордонна служба США (U.S. Customs & Border Protection) є одним із агентств, що входить до складу Міністерства внутрішньої безпеки США, а саме - U.S. Department of Homeland Security. Це відомство виконує різноманітні завдання, серед яких правоохоронні функції, спрямовані на боротьбу з тероризмом і незаконною міграцією, захист національної економіки, довкілля і здоров'я громадян, збереження культурної спадщини, охорона державного кордону, а також підтримка законної зовнішньої торгівлі та туризму [5].

У Франції функціонує система поетапного митного контролю, представленого двома рівнями: формальним і фундаментальним. Перший рівень передбачає аудит достовірності документації та наявності необхідних документів, який може здійснюватися аудиторсько-аналітичними службами без виїзду на підприємство або митними аудиторами на місці. Фундаментальний рівень включає в себе вибіркового аудит відповідності виду, номенклатури, вартості та походження товарів поданим документам, а також перевірку обґрунтованості наявних пільг тощо.

Цікаво, що формальний митний контроль може бути здійснений або аудиторсько-аналітичними службами з поглибленою документальною

перевіркою без виїзду на підприємство, або митними аудиторами на місці. Позитивні ефекти такого організованого митного контролю включають форсування митного оформлення вантажів під час перетину кордону, збільшення ймовірності виявлення порушень митного законодавства та контрабандних поставок, оскільки створюється можливість перевірки правильності заявленого обсягу та призначення вантажу [6].

Митний пост-аудит визнається як ефективна форма митного контролю у розвинених країнах, що дозволяє використовувати різні аналітичні процедури та агломерацію форм митного контролю. Цей вид контролю становить понад 30% усіх митних платежів. У Болгарії митні інститути мають право після випуску товарів здійснювати контроль відповідних документів та даних про операції з імпорту та експорту, що дозволяє їм ідентифікувати достовірність даних митної декларації. Цей контроль здійснюється посадовими особами регіональних митних органів під час виїзної або невиїзної документальної перевірки, включаючи товари, бухгалтерські книги та іншу документацію підприємства.

Важливо відзначити, що в митній службі Болгарії існує нормативний документ, який регламентує процедуру проведення митного пост-аудиту, і він має назву "Керівництво для здійснення митного пост-аудиту". Цей документ починається з визначення мети та основних детермінант митного пост-аудиту, приділяючи значну увагу попередньому аудиту, графіку проведення аудиторських перевірок, системі аналізу й оцінки ризиків, яка є невід'ємною частиною митного аудиту. Документ також визначає методику проведення перевірки та надає організаційну схему здійснення пост-аудиту (вид, обсяг, часові нормативи та деталізовані стадії) [7].

В структурі центрального апарату митної служби Японії працює Департамент пост-аудиту, розслідування та розвідки, який виконує контрольні завдання, такі як дослідження та складання запитів щодо цінностей, вантажів, страхування імпортованих товарів для застосування відповідних ставок імпортованого тарифу, розслідування порушень митних правил, збір та аналіз інформації про

митно-фінансові порушення, співпраця з митними адміністраціями інших країн у зв'язку з обміном інформацією про порушення митного законодавства, а також складання та публікація статистики зовнішньої торгівлі та іншої необхідної інформації.

У досвіді Ірландії варто відзначити, що контрольно-перевірочні завдання в митній сфері виконує Відомство доходів Ірландії. Тут акцент робиться не лише на фіскальній функції, але й на контролі та профілактиці, спрямованих на інформування та підвищення свідомості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо виконання законодавства, прозорості декларування результатів їхньої діяльності. Основною метою уряду Ірландії залишається стимулювання мешканців до добровільної сплати податкових і митних платежів та уникнення помилок.

У Ірландії митно-податковий аудит реалізується у формі неаудиторського втручання та включає такі методи, як профільні інтерв'ю (опитування суб'єктів ЗЕД), направлення запитів, фактичний контроль за реєстраторами розрахункових операцій, галузеві огляди, отримання та моніторинг інформації від інших державних і приватних організацій, відвідування інтернет-сайтів суб'єктів підприємництва та інші. Важливу роль відіграє електронний митний аудит, що базується на перевірці достовірних даних за допомогою інформаційних комп'ютерних програм і електронних копій документів, наданих суб'єктами ЗЕД при запиті контролюючого органу [9].

На нашу думку, за допомогою митного пост-аудиту можна виявити схеми, які використовуються для ухилення від сплати податкових і митних платежів на регулярній основі. Такий аудит дозволяє визначити відповідні критерії ризиків для виявлення порушень митного законодавства. З цього приводу, важливим завданням для митних органів України на сьогоднішній день є повноцінна впровадження системи пост-митного аудиту. Це сприятиме швидкому оформленню та випуску товарів у вільний обіг [49], а також запобігатиме втратам державного бюджету, підвищить рівень адміністрування

митних платежів і забезпечить захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції при імпорті товарів.

У контексті євроінтеграційних процесів пріоритети державної митної політики наряду пов'язані з підвищенням ефективності митного контролю та оформлення товарів через впровадження національної системи "e-Customs" та інтенсифікацію використання Смарт-митниці. Одночасно, здійснюючи аудит, можна взяти до уваги рекомендації з організації та проведення митного контролю, що базуються на зарубіжному досвіді. Зокрема, важливо дотримуватися норм Митного кодексу України у справі формування та функціонування Інституту уповноваженого економічного оператора, як це практикується в Європейському Союзі.

Додаткові заходи можуть включати агломерацію принципів комплексності та вибіркової митного контролю на всіх етапах ланцюга постачання, систематичне вдосконалення управління митними ризиками, покращення інформаційно-аналітичної роботи митних органів у співпраці з іншими контролюючими органами, активізацію розвитку митної системи України через масштабне удосконалення митної інфраструктури та програмно-технічне забезпечення, інновації в технічних засобах митного контролю та залучення кінологічних команд органами Державної митної служби України, а також підвищення мотивації та фахової компетентності працівників митно-податкових органів.

На сучасному етапі економічного розвитку України велике значення приділяється сфері митного контролю, зокрема системі ефективного управління ризиками та зміцненню зовнішньоекономічної безпеки країни. Це сприятиме сприяти переміщенню товарів через державний кордон шляхом спрощення, прискорення та вдосконалення митних процедур. Основний акцент слід зробити на дослідженні теоретичних та практичних аспектів управління ризиками в митній справі. Необхідно уніфікувати вітчизняну законодавчу базу у сфері митниці, що стосується митних стандартів на міжнародному рівні, а також реагувати на останні тенденції, які впливають на ефективність митного

контролю. Важливо провести аналіз світового досвіду з управління ризиками на митницях.

Митний контроль та митне оформлення товарів відіграють ключову роль у системі інструментів митного контролю, і це має свої особливості залежно від ступеня інтеграції держав та їхньої приналежності до різних товариств чи союзів. Збільшення обсягів імпорту товарів в Україну вимагає вдосконалення процедур митного контролю. Таким чином, необхідно реагувати на ці зміни для забезпечення ефективності митного контролю в Україні.

Митний контроль представляє собою комплекс заходів, які здійснюються митними органами з метою забезпечення виконання чинного митного законодавства. Всі товари та транспортні засоби, які перетинають митний кордон України, обов'язково підлягають митному контролю. Основна мета митного контролю полягає в перевірці виконання митних операцій відповідно до законодавства, а також дотримання встановлених митних правил і процедур фізичними та юридичними особами, які займаються митною діяльністю. Система комплексного контролю включає послідовні заходи, спрямовані на захист економічних інтересів держави та усунення порушень митного і податкового законодавства. Важливо наголосити, що використання вибіркового контролю повинно відповідати основним принципам Кіотської конвенції, спрощуючи митні процедури і скорочуючи час на митне оформлення. Співпраця митних органів з іншими перевіряючими органами, членами ЗЕД, уповноваженими економічними операторами та професійними асоціаціями є важливим елементом цього процесу.

Тому виконання принципу вибіркової та скорочення контрольних заходів до 10-15% обсягу зовнішньоторговельних операцій є позитивним кроком у перебудові діяльності митних підрозділів. Однак зменшення митного контролю при митному оформленні повинно бути компенсоване розширенням контролю після митного оформлення товарів і їх випуску у вільний обіг (що становить 85-90% товарообігу у сфері ЗЕД). Зони митного контролю в Україні можуть бути створені на пунктах митного перетину кордону, в морських і

річкових портах, аеропортах, вокзалах, на територіях підприємств, вільних митних зонах, митних складах та інших місцях. Процедура створення таких зон регулюється ПФУ [5]. З точки зору бізнесу, ключовою сферою реформування митниці є автоматизація митних процедур і електронний обмін даними. У сучасній цифровій епохі митниці у більшості країн світу впроваджують проекти з автоматизації адміністративних процесів і використання електронного документообігу. Автоматизація митних процедур і використання сучасних інформаційних технологій дозволяє значно прискорити виробництво товарів, спростити контроль при митному оформленні, зменшити роль "людського фактора" і знизити можливості корупції.

Щодо процесів, пов'язаних із автоматизацією і електронним декларуванням на митниці України, вони включають:

- Автоматичне оформлення митних декларацій.
- Електронні перевірки шляхом аналізу витягів з облікових систем підприємств.
- Отримання дозволів (наприклад, на переробку товарів) у електронному вигляді.
- Внесення змін до митних декларацій через електронне декларування.
- Автоматичне визначення кількості та обсягу митних процедур на основі аналізу ризиків.
- Автоматичне завершення митного оформлення та випуск товарів.

У протидії порушенням митного законодавства держава повинна акцентувати увагу на усуненні передумов для тіньових схем на митниці. В той самий час митницям слід приділяти більше уваги боротьбі з злочинами, які найбільше загрожують суспільству, такими як контрабанда наркотиків і зброї, вибухових речовин, незаконне переміщення небезпечних і неякісних товарів тощо. Зміни в законодавстві щодо пільгового оподаткування товарів, ввезених фізичними особами, свідчать про спробу обмежити такі схеми. Митний контроль на основі пост-аудиту визнаний як ефективний інструмент для підтримки міжнародної торгівлі, забезпечуючи спрощення митних процедур і

скорочення термінів митного оформлення. Положення міжнародних угод, таких як Угода про асоціацію з ЄС, зобов'язують Україну застосовувати сучасні митні заходи контролю, такі як аналіз ризиків, контроль після випуску та аудити компаній. Така митна реформа повинна бути комплексною, оскільки ізольовані поліпшення не здатні систематично змінити ситуацію. Широке впровадження інституту уповноважених економічних операторів пов'язано з впровадженням якісної системи митного пост-аудиту та переходу до безпаперового обігу. Такі зміни повинні бути всебічними, щоб кінцевий результат реформи враховував всі аспекти. У плануванні та розробці проекту реформи важливо чітко визначити очікуваний результат, який досягнеться внаслідок цього процесу перетворення.

Отже, митний контроль відзначається важливою роллю у системі державного фінансового контролю. Через систему контрольних заходів, що реалізуються в рамках митного контролю, держава має забезпечувати економічну та фінансову безпеку, а також захищати свої національні інтереси. Важливі аспекти митної реформи включають в себе впровадження антикорупційних заходів та створення зручних для користувачів послуг. Перспективними напрямками реформування митної справи є автоматизація митних процедур, розвиток концепції "електронної митниці", удосконалення формальностей та системи управління ризиками, забезпечення доступності інформації з митних питань, реформування процедур оскарження рішень митних органів та поліпшення порядку сплати митних платежів.

Проблемою є недосконалість митного законодавства та відсутність нормативно-правових актів, які б стосувалися окремих аспектів проведення митного контролю після випуску товарів. Вирішення цієї проблеми передбачає прийняття нових нормативно-правових актів. Запровадження нових інформаційних технологій та створення єдиного механізму податкового та митного адміністрування, а також об'єднання інформаційних систем податкових і митних органів, може сприяти забезпеченню прозорості руху товарів від моменту перетину митного кордону до кінцевого споживача.

Для підвищення ефективності вибору об'єктів митних перевірок рекомендується розробити Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, яка має на меті створення єдиного інформаційного ресурсу для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях митних органів. Контроль митної вартості в рамках митного контролю після випуску товарів відіграє важливу роль, оскільки від його якості залежить повнота доходів державного бюджету. Слабкі місця в системі митного контролю потребують модернізації, зокрема щодо контролю митної вартості після випуску товарів.

Комплексні заходи, спрямовані на удосконалення контролю митної вартості після випуску товарів, виявилися ефективними, забезпечуючи позитивну динаміку зростання бюджетної ефективності проведених перевірок у 2020-2023 роках. Недоліки в системі митного контролю в Україні призводять до значного розширення тіньових обороток та слугують головною причиною виведення значних "брудних" фінансових коштів за кордон і їх утримання в офшорних зонах.

Удосконалення митного контролю в Україні може включати ряд заходів та стратегій, спрямованих на поліпшення ефективності, прозорості та безпеки митних процедур. Декілька можливих напрямків удосконалення митного контролю в Україні:

1. Електронізація та автоматизація процедур:

- впровадження сучасних інформаційних технологій для електронізації митних декларацій, що дозволить спростити та прискорити обробку документів;
- створення єдиної електронної платформи для подання та обробки всіх митних документів.

2. Розробка ризик-орієнтованого підходу:

- використання аналізу ризиків для ідентифікації об'єктів, які потребують більш детального митного контролю;
- впровадження системи автоматичного виявлення потенційних порушень.

3. Співпраця з іншими країнами:

- розвиток міжнародної співпраці та обміну інформацією з іншими країнами для боротьби з транскордонними митними порушеннями;
- вивчення та застосування кращих практик країн-партнерів у сфері митного контролю.

4. Спрощення та стандартизація процедур:

- розробка спрощених митних процедур для надійних та сертифікованих учасників торгівлі;
- встановлення єдиної системи стандартів та процедур для всіх видів товарів.

5. Освіта та підвищення кваліфікації персоналу:

- проведення тренінгів та семінарів для митників для вдосконалення їхніх навичок та розуміння сучасних тенденцій у сфері митного контролю;
- створення програм постійного професійного розвитку для персоналу митниць.

6. Аудит та моніторинг ефективності:

- проведення регулярних аудитів для визначення ефективності митного контролю та виявлення можливих недоліків;
- систематичний моніторинг заходів та внесення змін відповідно до результатів аудитів.

7. Впровадження інтернаціональних стандартів:

- взяття на озброєння та впровадження міжнародних стандартів у сфері митного контролю для гармонізації процедур та поліпшення взаємодії з міжнародними партнерами.

Ці заходи спрямовані на зростання ефективності та прозорості митного контролю в Україні, що може сприяти покращенню бізнес-клімату та забезпеченню економічної безпеки країни.

Посилення засобів митного контролю, зокрема відновлення підрозділів митного аудиту, дозволило значно підвищити ефективність митного контролю та запобігти фінансовому "відтоку" з України. Вивчення закордонного досвіду

та міжнародного законодавства щодо здійснення та удосконалення митного контролю, а також підвищення його ролі у протидії неправомірним зовнішньоекономічним операціям, є важливим етапом у поліпшенні системи митного контролю в Україні і вимагає подальшого наукового дослідження.

Висновок до розділу 3

Отже, можна зазначити, що основною метою реалізації митного контролю в Європі на сьогоднішній день є максимальне спрощення процедур митного контролю. Проведений аналіз європейського досвіду в цьому напрямку підтверджує, що у більшості країн, що приєдналися до Кіотської декларації, Всесвітньої митної організації та Світової організації торгівлі, система митного контролю призначена для спрощення процедур та реалізується за принципами "єдиного вікна" та в межах ЄС - "однієї зупинки". Однак правила та процедури митного контролю після митного оформлення та випуску товарів у вільний обіг мають свої відмінності в різних країнах світу з точки зору методології та організації.

Отже, перспективи удосконалення митного контролю, як практично в усіх нормативних актах ЄС, пов'язані з розвитком та удосконаленням митного аудиту, який здійснюється відповідно до вимог загальних нормативних актів, що визначають стандарти його проведення. Однак в кожній країні-учасниці ЄС існують власні законодавчі акти, які, в межах нормативних документів ЄС, регулюють та відображають національні особливості здійснення митного контролю й аудиту. З урахуванням вищезазначеного, пропонуємо наступні напрями удосконалення митного контролю в Україні: визнати митний аудит як складову митного контролю в Митному кодексі України; забезпечити підрозділи митного аудиту достовірною та оперативною інформацією за допомогою тісної співпраці з підрозділами аналізу й оцінювання ризиків та створення в структурі митної служби підрозділів митної розвідки.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Митний контроль займає значуще місце у загальній ієрархії митної системи, яка представляє собою сукупність тарифних і нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни. Ця система також включає механізм, спрямований на своєчасну та повну сплату митних платежів, відповідальність за порушення митного законодавства, а також регулювання державних органів, відповідальних за виконання політики у сфері державної митної справи.

На нашу думку, сукупність заходів представляє собою різноманітні форми та методи митного контролю, які можуть бути застосовані у конкретних обставинах або залишитися невикористаними. У той же час, митний контроль є постійним процесом, який існуватиме так довго, як існує державний економічний кордон і здійснюється зовнішньоекономічна діяльність. Варіанти його видів, форм і методів можуть постійно змінюватися.

Ефективність митного контролю, особливо в глобалізованому світі, важко оцінити через використання митних технологій як засобів реалізації стратегічних цілей у сфері державної митної справи. Тому митний контроль спрямований на комплексний контроль та безпеку міжнародного ланцюга поставки товарів з усуненням непотрібного дублювання контрольних заходів.

Митний контроль виконує основні функції, включаючи контроль якості та безпеки ввезених товарів, забезпечення виконання митних обов'язків та зборів для формування доходів державного бюджету, а також запобігання контрабанді та недозволеним торговельним операціям. Важливою функцією є також полегшення та спрощення міжнародних торговельних операцій шляхом використання сучасних технологій та автоматизованих процедур. Усі ці аспекти сприяють ефективному функціонуванню економічних систем та забезпеченню безпеки національного ринку.

Механізм здійснення митного контролю в рамках забезпечення економічної безпеки країни включає кілька ключових етапів та аспектів:

1. Стратегічне планування:

- Розробка стратегічних цілей та завдань митного контролю відповідно до економічних викликів та загроз.
- Визначення пріоритетів у контролі за певними видами товарів, територіями чи суб'єктами господарювання.

2. Регулювання та законодавство:

- Впровадження ефективного митного законодавства та правил, які відповідають потребам економічної безпеки.
- Постійне оновлення нормативно-правової бази для адаптації до змін у світовій торгівлі та виявлення нових загроз.

3. Технологічні інновації та автоматизація:

- Використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації митних процедур та обміну даними.
- Розробка електронних систем, які дозволяють швидше та ефективніше проводити митний контроль.

4. Ризик-аналіз та інтелектуальна аналітика:

- Застосування методів ризик-аналізу для визначення об'єктів, що потребують докладного контролю.
- Використання інтелектуальних систем для аналізу великих обсягів даних та виявлення недоліків або аномалій.

5. Міжнародне співробітництво:

- Взаємодія з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та координації митних заходів.
- Участь в міжнародних програмах та стандартизація процедур для покращення міжнародної економічної безпеки.

6. Навчання та розвиток персоналу:

- Підготовка та підвищення кваліфікації митників для ефективного впровадження сучасних методів контролю.
- Створення системи постійного професійного розвитку для пристосування до нових технологічних та стратегічних викликів.

7. Аудит та моніторинг ефективності:

- Проведення регулярних аудитів та перевірок ефективності системи митного контролю.

- Здійснення постійного моніторингу заходів та внесення коректив відповідно до змін у внутрішній та зовнішній ситуації.

Цей механізм взаємодіє та співпрацює для забезпечення ефективного митного контролю, спрямованого на забезпечення економічної безпеки країни.

Процес глобалізації, як засіб прискорення світового господарства, визначає пріоритети для подальшого розвитку транскордонної співпраці та торгівлі. Бажання України вступити до європейської спільноти є додатковим стимулом для соціально-економічних змін, при цьому міжнародне співробітництво в галузі державної митної справи відіграє ключову роль.

Націлення України на євроінтеграційні процеси та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності стає актуальним завданням в контексті розвитку вітчизняної економіки. Важливу роль в цьому виконує ефективне здійснення митного контролю, особливо в умовах динаміки цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комарницька, Г. О. (2019). Механізм розвитку митного обслуговування в умовах державно-приватного партнерства. *Інвестиції: практика та досвід*, (15), 27-34.
2. Шевчук, С. В. (2019). Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави. *Економіка та держава*, (3), 71-77.
3. Бардаш, С. В., & Новак, О. С. (2020). Ідентифікація сутності та загальних принципів митного контролю. *Accounting & Finance/Oblik i Finansii*, (90).
4. Вигосвська Н., Шиманська К., Костишин Ю. (2021). Стратегічні ініціативи щодо розвитку митного контролю у системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Accounting & Finance/Oblik i Finansii*, (92).
5. Хома, В. О., & Кошонько, О. В. (2018). Шляхи вдосконалення організаційноправового механізму протидії порушенням митних правил щодо об'єктів права інтелектуальної власності. *Право і суспільство*, (5 ч 2), 147-152.
6. Міщенко, Д., Хурдей, В., Даценко, В., Дронова, Т. (2023). Маркетинговий механізм у сфері митних послуг. *Економічні горизонти*, (2 (24)), 77-88.
7. Ткачик, Ф. П., Гуцул, І. А. (2019). Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. Серія: Економіка і управління*, (30 (69), № 5 (2)), 126-130.
8. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України: Постанова КМУ № 1030 від 5.10.11 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. С. 2882.
9. Дьомін Ю. М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми: автореф. дис. На здобуття наук. Ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2016. 40 с.

10. Ільїна А.В. Загрози економічній безпеці держави в контексті митного оподаткування. URL: <https://www.google.com.ua/#q=митна+безпека&hl=rueggdgC=N&bav=on>

11. Калініченко А. І. Митна безпека як складова національної безпеки України. *Право та інновації*. 2015. № 2(10). С. 14-18., с. 16

12. Касьяненко В. О., Антонюк Н. А., Миронова А. М., Люльов О. В. Індикатори фінансової безпеки держави в умовах світової глобалізації. *Вісник СумДУ*. Серія «Економіка». 2019. № 4. С. 87-92..

13. Крисовата К.В. Фінансові ризики функціонування митної системи України. Львів. 2014 р.

14. Крисоватий А. І. Економічний зміст і складові митної системи держави. *Фінанси України*. 2009. № 6. С. 29-38.

15. Крисоватий А. І., Новосад І. В. Діяльність митних органів у забезпеченні митної безпеки України у сфері протидії порушенням митних правил. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2. С. 66-76.

16. Мазур А. В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2004. 189 с.

17. Мазур А. В. Форми митного контролю у національному законодавстві та європейському праві. Дніпропетровськ: Акад. митн. Служби України, 2004. С. 235-236.

18. Медвідь Ю.О. Впровадження досвіду країн ЄС та СНД у сфері митного пост-аудиту в Україні в контексті спрощення митних процедур. URL: https://www.google.com.ua/#hl=ru&gs_rn=11&gs_ri=psy=685

19. Митна справа: підручник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 572 с.

20. Митний кодекс Європейського союзу. URL: <http://kompmp.rada.gov.ua>.

21. Митний кодекс Митного союзу. URL: http://zakoni.ucoz.ru/Kodeks/tamoz_kodeks_rus.rtf

22. Митний кодекс України від 13.03.2012 року № 4495-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

23. Митний контроль потребує балансу між прискоренням та спрощенням. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/245217010&cat_id=244277212

24. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643?testqY4Mfbtc78fVKxBUZiQSo0Q8HI4Uks80msh8Ie6

25. Олійник Д.С. Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_2_1/197-201.pdf

26. Офіційний веб-сайт Державного казначейства України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.

27. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

28. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України URL www.minfin.gov.ua

29. Офіційний сайт Державної фіскальної служби. URL: sfs.gov.ua

30. Пашко П. В. Застосування методів аналізу та управління ризиками в Держмитслужбі України. Київ: Майкрософт, 2008. 136 с.

31. Пашко П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія. Одеса: Плассе, 2019. 628 с., іл.

32. Пашко П. В. Системоутворювальні чинники митної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2017. № 2. С. 44–49.

33. Пашко П. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. *Митна справа*. 2010. № 1 (67). С. 5-16.

34. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова КМУ № 451 від 21.05.2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. Ст. 1546.

35. Про встановлення Митного кодексу Союзу: Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/ 2013 від 09.10.13. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2013. 269 с.

36. Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України: Постанова КМУ від 23 травня 2012 р. № 467. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467-2012-%D0%BF>

37. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо строків митного контролю та оформлення товарів за вантажною митною декларацією: Наказ ДМСУ № 205 від 5 квітня 2012 року

38. Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29

39. Резнік І. М. Місце попереднього документального контролю в переміщенні товарів через митний кордон України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2012_4/148.pdf

40. Резнік І. М. Технологія митного контролю як форма реалізації принципу його уніфікації. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2012_6/93.pdf

41. Рік застосування NCTS на національному рівні: досягнення та перспективи. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/rik-zastosuvannia-ncts-na-natsionalnomu-rivni-dosiagnennia-ta-perspektivi-804>

42. Сидорович О., Герчаківський С. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. Світ фінансів. *Митна справа*. 2021. № 1(66). С. 210-225.

43. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу. Київ: ГО "Інститут економічних досліджень та політичних консультацій", 2021. 304 с.

44. Червінко К.В. Структура контрольного провадження в діяльності органів Державної митної служби України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/prtup/2011_2/pdf/11hkvmcu.pdf

45. Шевчук О.А. Форми митного контролю. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2012_2/37.pdf
46. Шевчук О.М. Митний контроль лікарських засобів: поняття, форми, методи, види та їх класифікація. URL: <http://www.stattionline.org.ua/index.php/pravo/76/12273-mitnij-kontrol-likarskix-zasobiv-ponyattya-formi-metodi-vidi-ta-%D1%97x-klasifikaciya.html>
47. Шипілова, Л. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: Автореферат к. політ. н.: 21.01.01. Київ, 2007.
48. Шишка Р. Б. Митне право України: навч. посіб. Харків: Еспада, 2002. 296 с.
49. Doing Business 2014 Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. URL: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>.
50. The Global Enabling Trade Index (ETI) URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report2016/economyprofiles/#economy=UKR>.
51. The Logistics Performance Index and Its Indicators. *The International Bank for Reconstruction and Development*. №5. 2016. P. 76
52. Кулініч, О., Гребенюк, Я. (2021). Особливості функціонування митної системи України в сучасних умовах. *СЕКЦІЯ IV. Обліково-аналітичні процедури та аудит розвитку підприємств*, 259.